

Л. А. Шергіна, А. Й. Жемба*, Ю. І. Пономарьова
 ДВНЗ “Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана”,
 *Національний університет водного господарства та природокористування

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

© Шергіна Л. А., Жемба А. Й., Пономарьова Ю. І., 2017

Аналізується діяльність підприємств харчової промисловості у нестійких економічних умовах. Проаналізовано основні фінансові результати підприємств та динаміка інвестицій в харчову промисловість. Розглянуто загальні тенденції функціонування харчової галузі та чинники, що впливають на стан і перспективи розвитку галузі в Україні. Виявлено основні зміни щодо стану активності підприємств харчової промисловості на ринку. Доведено, що високоефективні підприємства харчової галузі здатні забезпечити стрімке зростання усієї галузі, що приведе до підвищення рівня її інвестиційної привабливості.

Ключові слова: підприємства харчової промисловості, нестійкі економічні умови, індекси виробництва і реалізації, обсяг капітальних інвестицій.

L. A. Shergina, A. I. Zhemba*, Y. I. Ponomarova
 SHEI “Kyiv National Economic University after named Vadym Hetman”,
 *National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

ANALYSIS OF TENDENCIES AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES OF UKRAINE

© Shergina L. A., Zhemba A. I., Ponomarova Y. I., 2017

The article analyzes the activities of the food industry in a fragile economic environment. Effective, high-performance, dynamically growing food industry is a priority in ensuring economic security of the state and achieving high national competitiveness.

Food industry of the country has extremely favorable conditions for its effective development. Food industry of Ukraine belongs to more than twenty sub-sectors, the most important of them are sugar, meat, flour, cereals, wine, milk processing, canning and others.

The aim of the article is the food industry activities analysis in unstable business environment during recent years in Ukraine. Tasks are set to achieve goal : to examine the General state of the food industry; to identify the main trends accompanying the development of the food industry; to identify and justify the ways of stabilizing production and increasing the export potential of ukrainian industry .

According to the analysis of the food industry , production it decreased in 2016 comparing to 2011 by 4063,1 thousand tons. The volume of white crystalline sugar, flour, bread and bakery production increased. Production of unrefined sunflower oil, poultry.

The index of industrial production in 2016 compared to 2011 decreased by 23.8 %, and food production – by 19.6 %. Due to rising labor costs through adverse weather conditions, also negatively affected by rising prices for seeds, fertilizers and fuel.

The decrease in production volumes of the food industry in led to a decrease in the volume of its implementation. Due to rising food prices, decreasing incomes, unfavourable economic conditions.

The calculations allow us to conclude that in 2016 in comparison with 2011 average producer prices grew in all product groups. Prices most increased on such products: butter and hard cheese, semi-smoked sausages, sausages, milk and dry cream, beef and pork. Due to the increased cost of production, reduction in livestock and rising prices for these products on world markets.

Identified the following major changes relative to the state of activity of food industry enterprises in the market for 2011–2016: the increase in production volumes, although the seasonally adjusted value of this indicator is observed a small decrease; the increase in demand for products in domestic and foreign markets.

Capital investment in the food processing sector decreased by 882,0 mln. The share of investment in the food sector amounts to 12.9 % of the total. The deterioration of the economic situation reduces the growth rate of investments in the food industry.

In 2016, the share of the food industry that made a profit reached 73,6. Despite progress in increasing profitability, overall financial performance in 2016 is unprofitable, namely: -15750,2 mln. This is due to a decline in food production, rising prices of basic food products and reduced welfare.

We believe that the positive factors in the development of the food industry are: well-developed production infrastructure industry, high market capacity due to internal and external demand, favorable geographical location and climatic conditions, low competition, and others. Negative or unfavorable factors in the development of the food industry at the macro level are: lack of political commitment, low international ratings of the country, lack of regulation of land relations, a significant level of bureaucracy and corruption, unstable legislation, low Executive discipline in government and management, a significant rate of inflation, low purchasing level, poor infrastructure of the financial market, economic instability, high tax burden and others. It is proved that effective enterprises of the food industry is able to provide rapid growth in all sectors that will lead to higher level of its investment attractiveness.

Key words: food industry, unstable economic conditions, sales index, production index, capex.

Постановка проблеми. Харчова промисловість є однією з найважливіших галузей України. Підприємства харчової промисловості забезпечують продовольчу безпеку країни, а населення необхідними продуктами харчування. Враховуючи те, що переважний обсяг витрат населення припадає саме на придбання продуктів харчування (в різні роки до 60 %), ця галузь є однією з найважливіших у структурі вітчизняної економіки. Ефективна, високопродуктивна, постійно зростаюча харчова промисловість є пріоритетом у забезпеченні економічної безпеки держави і досягненні високої національної конкурентоспроможності [1, с. 28].

У системі агропромислового комплексу, маючи надзвичайно сприятливі умови для ефективного розвитку, харчова промисловість тісно пов'язана з сільським господарством як провайдером сировини. Частина харчової промисловості належить до сировинних районів, інша частина – до районів споживання. Для розвинених країн характерні обидва типи виробництв, а для інших країн, де економіка не так розвинена, – переважно другий тип. Україна також належить до другого типу виробництва. До складу її харчової промисловості належать понад двадцять підгалузей, найважливішими з яких є цукрова, м'ясна, млинарська, круп'яна, виноробна, молокопереробна, консервна та ін. [2, с. 18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих напрямків діяльності підприємств харчової промисловості здійснювали багато вітчизняних вчених-економістів, серед

яких: І. М. Алексеєнко, Л. В. Дейнеко, Т. Л. Мостенська, А. О. Коваленко, М. Ф. Кропивко, П. М. Купчак, П. Т. Саблук, Л. В. Старшинська, В. Г. Ткаченко, В. В. Россоха, М. П. Сичевський, І. Р. Юхновський та ін. Попри ґрунтовні розробки вчених щодо окремих аспектів функціонування харчової промисловості загалом та діяльності підприємств зокрема, потребують подальшого розгляду питання, пов'язані зі зміною економічних умов, економіко-географічної орієнтації вітчизняних підприємств харчової промисловості у процесі реалізації виробленої продукції.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – оцінка перспектив розвитку підприємств харчової промисловості у країні в умовах нестабільного економічного середовища. Досягнення цієї мети зумовлює постановку таких завдань: здійснити структурно-динамічний аналіз основних показників підприємств харчової промисловості та виявити основні тенденції, що супроводжують розвиток галузі; визначити та обґрунтувати шляхи поступової стабілізації виробництва та нарощування експортного потенціалу харчової галузі в Україні.

Виклад основного матеріалу. Тенденції виробництва основних видів продукції харчової промисловості у натуральному вимірі свідчать про те, що виробництво продукції харчової промисловості у 2016 р. порівняно з 2011 р. зменшилося на 4063,1 тис. т. Зокрема зменшився обсяг виробництва таких видів продукції, як: цукру білого кристалічного – на 1461 тис. т, борошна – на 643 тис. т, хліба та хлібобулочних виробів – на 590 тис. т; збільшився обсяг виробництва таких видів продукції, як: олія соняшникова нерафінована та її фракції – на 943 тис. т та м'ясо свійської птиці заморожене – на 128,1 тис. т. Використовуючи дані статистичного збірника “Україна у цифрах 2016” [7], розглянемо індекси виробництва продукції харчової промисловості за видами у 2011–2016 рр.

З проведених розрахунків можна зробити висновок про те, що індекс виробництва промислової продукції у 2016 р. порівняно з 2011 р. зменшився на 23,8 %, а виробництва харчових продуктів – на 19,6 %. Що стосується виробництва окремих видів продукції харчової промисловості, то у 2016 р. зменшилися індекси перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків на 22,8 %. Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів зменшилося на 13,3 %, виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – на 20,7 %, виробництво цукру – на 62,8 %, виробництво чаю та кави – на 25,2 % та виробництво прянощів і приправ – на 21,3 %. Це пов'язано зі зростанням затрат праці через несприятливі погодні умови. Також, на нашу думку, негативно впливає на зростання цін на насіння, виробництво міндобрива та палива. У табл. 1 розглянемо, як вплинуло зменшення обсягів виробництва на збут продукції харчової промисловості у 2011–2016 рр.

Таблиця 1

Індекс реалізації продукції харчової промисловості за видами діяльності у 2011–2016 рр. % до попередніх років*

Вид продукції	Роки						Абс. відх. 2016/2011
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, з них:	113,9	100,4	105,3	129,5	138,8	112,3	-1,6
виробництво харчових продуктів	116,0	102,1	104,7	132,8	138,4	111,6	-5,4
виробництво напоїв	108,0	93,7	102,4	105,5	153,1	99,5	-8,5
виробництво тютюнових виробів	98,5	89,9	125,4	129,0	118,3	83,9	-14,6

* Складено на основі [5].

Зменшення обсягів виробництва продукції харчової промисловості відповідно зумовило зменшення обсягу її реалізації. Так, у 2016 р. обсяг реалізації харчових продуктів, напоїв та

тютюнових виробів зменшився на 1,6 %. Зокрема, індекс реалізації харчових продуктів зменшився на 5,4 %, що свідчить про те, що зацікавленість на них споживачів у 2016 р. спала. На нашу думку, це пов'язано зі зростанням цін на продовольчу продукцію, низьким рівнем доходів населення, несприятливими економічними умовами.

Проведені розрахунки дають можливість зробити висновок про те, що у 2016 р. порівняно з 2011 р. середні ціни виробників зросли за усіма товарними групами. Ціни найбільше підвищилися на такі види продукції: масло вершкове та сири тверді – на 40044,3 та 40048,2 грн/т відповідно, ковбаси напівкопчені – на 33894,5 грн/т, виробі ковбасні – 25743,2 грн/т, молоко і сухі вершки – на 25391,8 грн/т, яловичина та свинина – на 20033,6 та 20891 грн/т. На нашу думку, це пов'язано зі зростанням собівартості виробництва, скороченням поголів'я худоби та підвищенням цін на цю продукцію на світових ринках.

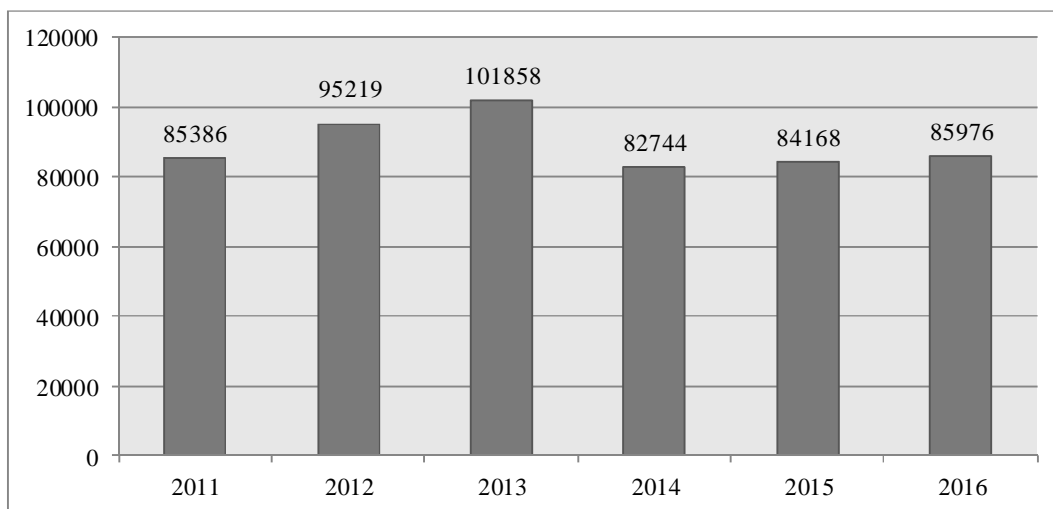

Рис. 1. Обсяг капітальних інвестицій у галузь харчової промисловості у 2011–2016 рр.*

* Складено на основі [3].

Таблиця 2

**Чистий прибуток (збиток) великих та середніх підприємств
у галузі харчової промисловості у 2011–2016 рр.***

Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, рік	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток		Фінансовий результат (сальдо), млн грн
	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн	
2011	58,1	9751,0	41,9	7447,4	2303,6
2012	57,7	8586,8	42,3	3308,3	5278,5
2013	62,1	11997,9	37,9	5466,2	6531,7
2014	61,6	11377,4	38,4	28283,4	-16906,0
2015	72,0	17022,7	28,0	33576,0	-16553,3
2016	73,6	22563,4	26,4	38313,6	-15750,2

* Складено на основі [6–8].

Основним рушієм економічного зростання є інвестиції, які позитивно впливають на потенційний рівень ВВП країни. На рис. 1 показано обсяги капітальних інвестицій у галузь

харчової промисловості. Можемо спостерігати, що у 2016 р. порівняно з 2011 р. був сприятливий інвестиційний клімат у промисловості, оскільки цей показник зріс на 589,6 млн грн. Варто зазначити, що частка інвестицій у харчову галузь становить 12,9 % у загальному обсязі, що на 1,1 % менше, ніж у 2011 р. Погіршення економічної ситуації знижує темпи приросту інвестицій у харчову галузь, а за серйозних економічних проблем приплив інвестицій зменшується доти, доки ситуація не стабілізується.

Обсяги капітальних інвестицій коливалися упродовж 2011–2016 рр.: максимальні вкладення були здійснені в 2013 р., однак через вплив галузевих чинників, які пов'язані із законодавчими обмеженнями, недобросовісною конкуренцією, неможливістю спрогнозувати прибутковість, у 2014 р. вони істотно зменшилися. Окрім того, відтік інвестицій можна пов'язати з подіями в Криму та на сході України, а також наслідком дії специфічних факторів на рівні окремих підприємств, таких як: наближеність до природно-сировинних ресурсів, центрів економічного розвитку (ринків збуту, постачальників, наукових центрів); доступність та якість трудових ресурсів тощо [4].

У табл. 2 наведені фінансові результати великих та середніх підприємств у галузі харчової промисловості, а саме: з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за період 2011–2016 рр..

На рис. 2 показано динаміку прибутковості (збитковості) великих та середніх підприємств у галузі харчової промисловості у 2011–2016 рр.

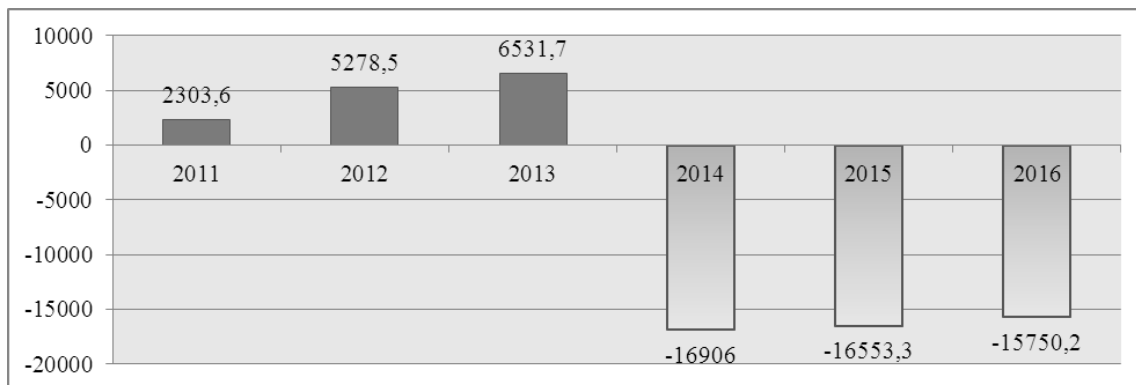

Рис. 2. Динаміка прибутковості (збитковості) великих та середніх підприємств у галузі харчової промисловості у 2011–2016 рр.*

* Складено на основі [6; 8]

Таблиця 3

Динаміка показників рентабельності операційної діяльності підприємств харчової промисловості у 2011–2016 рр., % *

№ з/п	Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	Рентабельність підприємств аграрного сектору	23,6	21,7	11,3	20,6	41,7	43,5
2	Рентабельність підприємств харчового сектору	4,2	6,4	6,1	5,1	3,0	2,7

* Складено на основі [6].

Проведені розрахунки свідчать про те, що у 2016 р. збільшилася частка підприємств харчової промисловості, які отримали прибуток до 73,6 %. Відповідно, частка підприємств, які одержали збиток у 2016 р. становить 26,4 %. Варто зазначити, що незважаючи на позитивні зрушення у

збільшенні прибутковості, фінансовий результат у 2016 р. є збитковим, а саме: 15750,2 млн грн. Це пов'язано зі скороченням обсягів виробництва харчової продукції, зростанням цін на основні види харчових продуктів та зниженням добробуту громадян.

Доповненням до аналізу прибутковості підприємств є дослідження змін рентабельності операційної діяльності підприємств аграрного сектору та харчової промисловості (табл. 3).

Рентабельність підприємств аграрного сектору до 2013 р. мала тенденцію до зниження, після чого спостерігається зростання показника у 2016 р. до 43,5 %, тоді як підприємства харчової промисловості мають спад рентабельності до 2,7 % у 2016 р. Якщо порівнювати з початком досліджуваного періоду, то в 2016 р. рентабельність знизилась на 35 %, а порівнюючи з 2012 р. – на 58 %, тобто більше, ніж вдвічі. Для кращої наглядності покажемо результати цього у табл. 3 та на рис. 3.

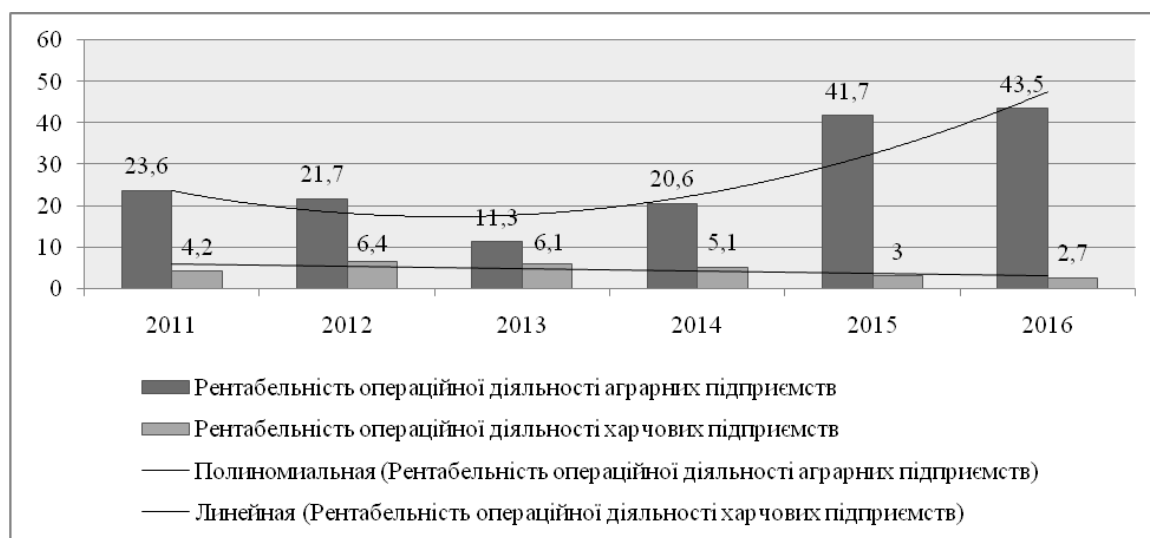

Рис. 3. Прогнозування рентабельності операційної діяльності аграрних та харчопереробних підприємств упродовж 2011–2016 рр., %

Серед позитивних тенденцій розвитку підприємств харчової промисловості є стратегічний потенціал галузі в Україні, оскільки аграрні підприємства є основою для цього розвитку, а наявність земельних територій дає змогу виробляти та експортувати екологічно чисту продукцію.

Отже, підприємства харчової промисловості є тією економічною основою, яка не допустила повного спаду економіки, підтвердженням чого є позитивна динаміка показників їх діяльності. Вважаємо, що позитивними факторами розвитку підприємств харчової промисловості є: розвинена виробнича інфраструктура галузі, висока місткість ринку за рахунок внутрішнього та зовнішнього попиту, сприятливе географічне розташування, сприятливі природно-кліматичні умови, невисока конкуренція тощо.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що фінансові ресурси та інвестиції є запорукою відновлення, модернізації та вдосконалення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, підвищення їх ефективності, забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості. Матеріально-ресурсне забезпечення харчової промисловості, її ефективний розвиток в умовах глобалізації економіки прямо залежать від обсягу, структури та напрямку вкладення інвестиційних ресурсів, впровадження інновацій та нових технологій забезпечення достатнього рівня платоспроможності, забезпечення фінансової стійкості. Основними змінами щодо стану подальшого розвитку підприємств харчової промисловості є:

збільшення обсягів виробництва продукції, хоча за сезонно скоригованим значенням цього показника спостерігається незначне його зменшення; зростання рівня попиту на продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Вважаємо, що позитивними факторами розвитку підприємств харчової промисловості виступають: розвинена виробнича інфраструктура галузі, висока місткість ринку за рахунок внутрішнього та зовнішнього попиту, сприятливе географічне розташування та природно-кліматичні умови, невисока конкуренція тощо. Негативними чи несприятливими факторами розвитку підприємств харчової промисловості на макrorівні виступають такі: відсутність політичної відповідальності, низькі міжнародні рейтинги країни, не врегульованість земельних правовідносин, значний рівень бюрократизму та корупції, нестабільність законодавства, низька виконавча дисципліна в органах влади і управління, значний темп інфляції, низька купівельна спроможність, нерозвинена інфраструктура фінансового ринку, економічна нестабільність, високий рівень податкового навантаження тощо.

1. Грабович Т. С. Аналіз справ харчової промисловості України / Т. С. Грабович // Вісник НТУ "ХП". Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків: НТУ "ХП". – 2013. – № 49 (1022). – С. 28–33.
2. Дейнеко Л. В., Коваленко А. О., Старшинська Л. В. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів на період до 2015 р.: моногр. / за ред. проф. Л. В. Дейнеко. – К.: РВПС України НАН України, 2011. – 212 с.
3. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2016 [Електронний ресурс] // Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Кальченко О. М. Сучасний стан та тенденції розвитку харчової промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Andriy/Downloads/Vcndtue_2014_3_14%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Andriy/Downloads/Vcndtue_2014_3_14%20(1).pdf).
5. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2011–2016 роках [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Основні показники роботи харчової промисловості України, березень 2015 [Електронний ресурс] // Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/system/files/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B0%202014%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>.
7. Україна у цифрах 2016. Статистичний збірник [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності у 2012–2016 рр. [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.